

ARR

L. VAN WALLENBURG

127

Mariaverering in Zeeland

Tegenwoordig hebben we in Zeeland geen speciale bedevaartplaatsen meer, waar Maria, de moeder des Heren, vereerd wordt. Zeeland is in hoofdzaak een protestantse provincie. Alleen de oostelijke helft van Zeeuws-Vlaanderen is voor een flink deel rooms-katholiek, terwijl er op Zuid-Beveland enkele specifiek roomse dorpen voorkomen, zoals 's Herenhoek, Ovezande, Kwadendamme.

Vóór de reformatie was er maar één godsdienst en kwamen er in deze provincie drie bekende bedevaartsoorden voor, waar Maria bijzondere verering genoot. Over elk van die drie met de daarbij behorende legenden wil ik iets vertellen.

Vrouwenpolder

Omstreeks 1280 heeft Wolfert van Borselen, heer van Veere, aan de noordkust van Walcheren een nieuwe polder ingedijkt, die jarenlang de naam "de Nieuwe Polder" heeft gedragen. Later werd deze naam verkort tot "de Polder", een naam die tegenwoordig door de boerenbevolking van Walcheren nog steeds aan het dorpje Vrouwenpolder wordt gegeven.

In de Nieuwe Polder nam de bevolking steeds toe. Eén ding was echter lastig: men had geen bedehuis. Om het Heilig Sacrament te ontvangen moest men helemaal naar Zanddijk, een gehucht bij Veere, waar toen een kerk stond. Hier dichtbij woonden op het kasteel Zandenburg de Heren van Borselen van der Veere. Deze kerk stond waar nu de begraafplaats is. Een afstand van ruim een uur lopen. Schitterend waren de wegen in die tijd niet en u begrijpt wel hoe moeilijk het was als er dopelingen waren of als de priester van Zanddijk aan stervenden het laatste oliesel moest toedienen. Vooral in de winter was dat erg lastig. Maar op verzoek van de Polderse bewoners gaf de toenmalige paus Clemens V vergunning een kerk te bouwen. Waar zal echter het godshuis verrijzen?

Kerk en dorpsstraat van Vrouwenpolder

Een lastig probleem (tegenwoordig ook nog wel), want ieder wilde het dicht in zijn nabijheid hebben. God zelf geeft echter uitkomst door een teken uit de hemel. Want volgens oude kroniekschrijvers "is het gebeurd, dat veel godvruchtige gelovige lieden op zekere plaats 's avonds en 's nachts vele grote lichten hebben zien zweven en dit aanmerkende als een goddelijke aanwijzing van de plaats waar de kerk moest komen". Dit geheimzinnige lichtgedwarrel herhaalde zich verscheidene nachten. Er is geen twijfel meer aan de plaats waar 's Heren huis moet gebouwd worden. Vanaf 1340 mag men zich verheugen in een eigen heiligdom. De kerk wordt gewijd aan Maria en vanaf deze tijd begint men de Nieuwe Polder al meer Onze Lieve Vrouwenpolder te noemen.

Nu zit men nog met de meubilering. De bevolking telt over 't algemeen weinig edelen en rijken. Bazars hield men toen nog niet en de kale muren moeten toch enig sieraad hebben,

al is het nog zo eenvoudig.

"De vroomheid had aan 't noorderstrand
Van Walchrens welige landouw
Met noeste vlijt, met nijvre hand,
Gesticht het nederig kerkgebouw.
En waar de golf gedarteld had,
Daar kwam de Christen, knielde en bad.

Maar als de vrome christenschaar
Terneergeknield, haar Ave sprak,
Dan zag ze treurig naar 't altaar,
Waar 't beeld der heilige maagd ontbrak,
Want de armoe had geen praal, geen
pracht,

Aan 't nieuwe godshuis aangebracht".

Daar stapt op een dag een parochielid naar Middelburg, een onbeschilderd paneel onder de arm. Het doel is een schilder, die de opdracht krijgt op het boek een beeltenis van Maria te schilderen. Voorlopig heeft de schilder geen tijd en het doek wordt terzijde gezet, wachtend op het penseel van een kunstenaar.

Kort daarna klopt een werkloos schildersknecht aan, begerig naar werk en naar brood. En om de smekende jonkman niet onmeedogend af te schepen, zegt de schildersbaas: "Hier moet een Mariabeeld op geschilderd worden, als je er kans toe ziet kun je naar boven gaan en 't karweitje in orde brengen". En hij overhandigt hem het bijna vergeten paneel.

Het knechtje gaat naar boven en de baas hoort niets meer, zo ijverig wordt er zeker gewerkt. Tegen etenstijd roept hij de knecht, maar krijgt geen antwoord. Als na herhaald roepen om te komen eten, de baas maar geen antwoord ontvangt, gaat hij naar boven. Geen knecht is er te zien, maar stom van verbazing ziet hij een Mariafiguur geschilderd, zo prachtig, zo volmaakt haast als geen enkele kunstenaar het vermag.

Hoe men ook zoekt, in heel Middelburg is de schildersgezel niet te vinden. Zou het misschien een engel uit de hemel geweest zijn?

Ieder die er van hoort is het erover eens, dat "Het tavereelken deur die gheheugenisse Gods was geschildert en bij miracule volbrocht", zoals de kroniekschrijver Reygersberg, die deze legende in de wereld heeft gebracht, vermeldt. Kort daarop komt de "devote" man uit Vrouwenpolder zijn schilderij halen. Als hij naar de kosten vraagt, moet hij natuurlijk ook het wondere verhaal horen. Daar het meester schilder niets gekost heeft, wil deze er ook niets voor ontvangen.

Het miraculeuze kunstwerk wordt in de kerk te Vrouwenpolder opgehangen, tot grote vreugde der gemeenteleden.

Er werd besloten, dat één keer per jaar, op de

Maria-schilderij van Vrouwenpolder
(volgens de Walcherse Arcadia).

dag van Maria Hemelvaart (15 augustus) de gewijde beeltenis door het dorp en de omtrek ervan zou gedragen worden. Van heinde en ver stroomden de gelovigen toe om deze processie bij te wonen. Niet alleen in Walcheren was spoedig het mirakel bekend geworden, ook buiten Zeeland, ja zelfs over de grenzen. Zeelieden uit Spanje en Portugal, Frankrijk en Engeland hadden ervan gehoord. Bij stormen en andere zeegevaaren riepen ze Onze Lieve Vrouwe van de Polder aan. En waren ze veilig de haven binnen, dan lieten ze niet na Maria te danken en met geschenken te vereren. "Le Polder a fait grand miracle", werd een gevleugeld woord onder de schepelingen.

Niemand kwam met lege handen, de kerk werd er door verrijkt en bezat later 130 gemeten land en 10 gemeten boomgaard (1 gemet = + 40 are). Niet alleen varenslieden en eenvoudige landbouwers togen hierheen ter aanbidding, ook op beroemde vorsten heeft Maria teder neergeblijkt. In 1416 was keizer Sigismund (de bekende keizer die Johannes Huss heeft laten verbranden) op zee. Hij kwam uit Engeland en was vergezeld van onze graaf Willem VI (de vader van Jacoba van Beieren). Het weer was slecht en tegenwind belemmerde de terugreis. Daar vertelde een der Zeeuwse edelen hem van de mirakelen van Vrouwenpolder. Toen hij dit hoorde, besloot de keizer geen vlees te zullen eten noch wijn te drinken, al eer hij een pelgrimage naar de Polder had gedaan.

"Ende Godt, die aller dinghen magchtich is,

voechde den wint alsoo, dat die Keyser ende de Grave van Zeelandt 't schepe ginghen, ende voeren binnen 24 uyren in Zeelandt". Vergezeld van een rijke edelstoet gingen ze naar 't eenvoudige kerkje "Godt ende sijne gebenedijde moeder" danken voor de voorspoedige overtocht.

Ook de bekende graaf Filips van Bourgondië (Filips de Goede) is er geweest. Tijdens de zware storm van 15 november 1437 was hij in Middelburg. Getroffen door het noodweer en het grote gevaar dat Walcheren bedreigde, beloofde hij een bedevaart te doen naar Polrekerk, zoals het ook wel genoemd werd. Als dankoffer bracht hij een kaars mee van ruim honderd pond.

Voor beeldenstorm en kerkverwoesting is Vrouwenpolder in het jaar 1566 gespaard gebleven. Deze gruwelen kwamen pas in 1572, toen Vlissingen en een maand later Veere niets meer van de tirannie van Alva moesten hebben en ook het platteland van Walcheren de zijde van de Prins koos.

Het beroemde kerkje werd verwoest, alleen de muren bleven gedeeltelijk staan en langzamerhand gingen de bewoners tot de Gereformeerde kerk over. Op de plaats ervan werd in 1624 een nieuwe kerk gebouwd, die nog bestaat. Toen een bende woestelingen uit Veere de kerk verwoestte, is het beroemde schilderijtje op het kerkhof rond de kerk terechtgekomen. Een zekere Parduyn heeft het daar gevonden en voor een koppel schapen losgekocht uit de handen van de plundersaars. Later komt het in bezit van diens kleindochter juffrouw Johanna Hacco uit Veere en verhuist van hier naar Brugge.

Eerst een halve eeuw geleden heeft men het hier ontdekt, het was toen het eigendom van baron de Calcoen. Na veel moeite heeft men de eigenaar kunnen overhalen het af te staan aan de r.k. kerk te Middelburg. De hoogbejaarde baron met zijn familie zijn toen overgekomen om van de overdracht getuige te zijn (1931).

Toen in 1940 de kerk verwoest werd, heeft de pastoor het schilderij kunnen redden en het hangt nu in een zijkapel van de nieuwgebouwde kerk. Het is een olieverfschilderij van ongeveer 35 bij 50 cm. Maria met blozend gelaat en blauw opperkleed vouwt de handen om te bidden. Algemeen vermoedt men dat dit schilderij dateert van omstreeks 1500. Het kan dus niet het miraculeuze schilderijtje zijn uit de legende van het jaar dertienhonderd en zoveel, verondersteld dat dit ooit bestaan heeft. In de zomermaanden komen nog steeds honderden "pelgrims" naar Vrouwenpolder. Niet om voor Maria kaarsen te branden, maar om te ge-

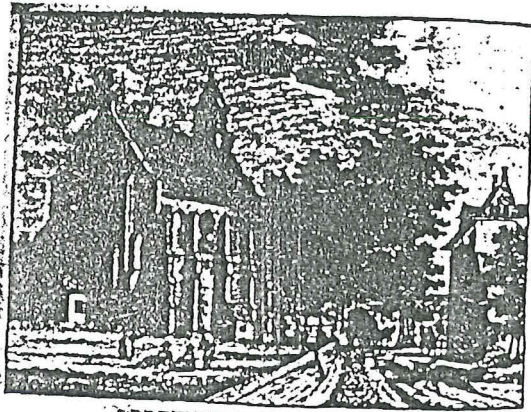
Tegenwoordige Maria-schilderij in de r.k. kerk te Middelburg.

nieten van Gods heerlijke natuur in duin en op strand. Alleen het wapen der gemeente: Maria met het kind Jezus op de arm, herinnert nog aan wat hier vroeger gebeurd is (Vrouwenpolder is sinds een paar jaar geen eigen gemeente meer, maar samengevoegd met Veere en Se-rooskerke).

Souburg

Veel minder bekend dan "Onze Lieve Vrouwe van de Polder" is het Mariabeeld dat in de toren van Oost-Souburg hing: "Onze Lieve Vrouwe van de Toren".

Deze gemeente behoort nu tot Vlissingen en is door het Kanaal door Walcheren (1873) in twee delen gescheiden: Oost- en West-Souburg. Het kleinere West-Souburg is het oudste deel van deze gemeente. Hier stond in de 12e eeuw reeds een kerk, en 1162 werd deze voor het eerst genoemd. Het was een van de vijf moederkerken van Walcheren, de andere vier waren de Noord- en Westmonster te Middelburg en de kerken van Oostkapelle en Westkapelle. Het waren oude kerken, we zouden ze kunnen noemen de hoofdkerken, waaraan de later gebouwde (dochterkerken) ondergeschikt waren. In 1572 en de volgende jaren heeft de kerk veel geleden, maar werd later hersteld. In 1832 is ze afgebroken. Het hoog gelegen kerk-

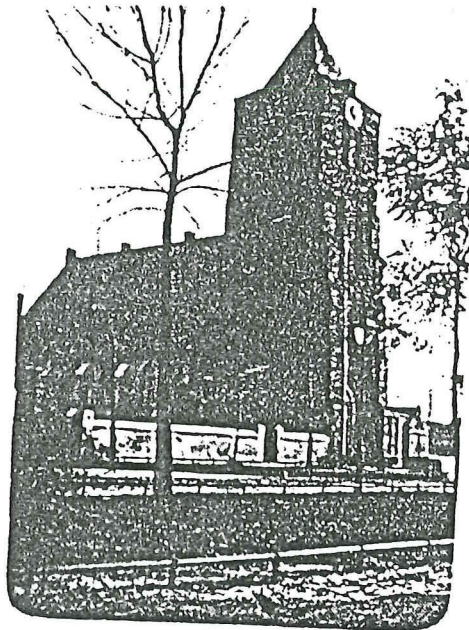

Kerk van West-Souburg (nu afgebroken)

hof met de gedenknaald van Marnix van St. Aldegonde herinnert nog aan de vroegere standplaats.

In 1250 stichtte deze moederkerk de dochterkerk te Oost-Souburg, die door pastoor Petrus Wilhelmuszoon werd ingewijd. In een nis boven de ingang van de toren werd een Mariabeeld geplaatst. Heer Adriaan van Borselen, die tijdens zijn leven de Souburgse kerken rijk bedacht had, heeft ze ook bij zijn testament in 1466 niet vergeten. Zo schonk hij een bedrag van 20 nobelen om voor dit beeld "ten eeuwigen dage" een lamp brandende te houden. In dit geval betekende "ten eeuwigen dage" precies honderd jaar: in 1566 is de brandende lamp voorgoed uitgeblust. In Middelburg en Vlissingen waren de kerken 'gezuiverd van roomse afgoderij' en de beeldstormers begaven zich naar Souburg om daar hetzelfde te doen. Allereerst moest natuurlijk het Mariabeeld uit de toren het ontgelden. Deze daad heeft de schout en zijn vrouw het leven gekost. De schout Adriaan de Deckere was een voorstander van de nieuwe leer en heeft geen hand uitgestoken om de vernieling tegen te gaan. Integendeel, de kerkverwoesters waren hem welkom. Ook zijn vrouw Pieterella van Turnhout sloot zich bij hen aan. Eerst drie jaar later, toen Alva landvoogd was geworden, werden ze vervolgd. Hun poging om te vluchten mislukte, ze werden gevangen genomen en toen hun schuld bleek, veroordeeld om "geexecuteert te worden metten baste": op de markt te Middelburg werden ze opgehangen. Een paar straten te Souburg zijn naar deze martelaren genoemd.

De enige Ned. Herv. kerk voor beide delen van Souburg is nog de kerk met het vroegere Mariabeeld in de toren. Niets herinnert meer

Kerk te Oost-Souburg

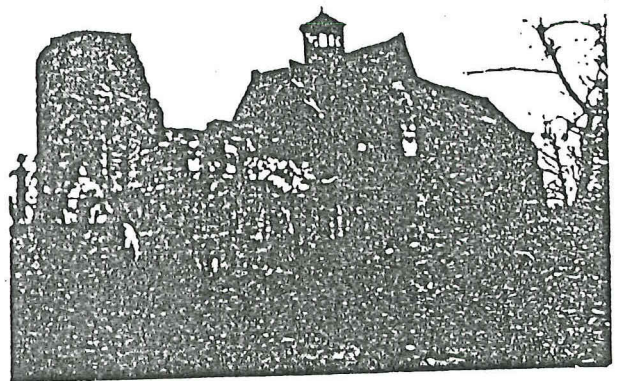
aan haar, zelfs de nis waarin het beeld stond, is in 1605 toegemetseld. De "eeuwige lamp" die haar eens bescheen, brandt nu al een paar eeuwen op de kansel: het Woord van God, een lamp voor de voet, een licht op het pad.

Aardenburg

Na onze bedevaarten naar de Walcherse dorpen Vrouwenpolder en Souburg steken we de Schelde over en gaan als pelgrims naar de oude plaats Aardenburg, vroeger Rodanburg geheten. Om er kennis te maken met "Onze Lieve Vrouwe met de inktpot".

In 1273 toen over Vlaanderen graaf Lodewijk van Crécy regeerde, had er in het stille stadje Aardenburg een gruwelijke moord plaats. Een jongeman, de zoon van een schepen nog wel, werd vermoord op de weg gevonden. Weldra had men ook de dader te pakken, zo meende men tenminste. Een jonggezel van het wolleweversgilde, die na zijn werk aan het weefgetouw dikwijls een wandeling buiten de stad maakte, had men later enkele keren op de plaats van het misdrijf gezien. Het was natuurlijk zijn onrustig geweten, dat hem steeds weer naar die plek dreef, dus... hij was de schuldige. Hij werd gevangen genomen, voor de vier-schaar gebracht, gemarteld en ter dood veroordeeld. In plaats dat de rechters zijn schuld be-
wezen, werd hij verplicht zijn onschuld te bewijzen. Dat is erg moeilijk, zelfs voor totaal

De in 1944 zwaar geschonden Bavokerk te Aardenburg (nu hersteld)

onschuldigen. Hij bleef dan ook steeds ontkennen iets met de moord te hebben uitstaan. Ook tegenover de priester, die hem de laatste avond van zijn leven in zijn cel opzocht om hem de biecht af te nemen en voor te bereiden op zijn dood.

"Als ge werkelijk onschuldig zijt, bid dan tot Maria, zij is genadig en zal uitkomst geven", zei de priester. Met deze raadgeving verliet hij de gevangenis en de veroordeelde.

De jonge man knielt neer voor het Mariabeeld, dat in zijn cel hangt en bidt om redding uit zijn doodsnood, waarin hij zich onschuldig bevindt. Tijdens zijn gebed wordt zijn cel in het volle licht gezet: Maria verschijnt hem met het kindeke Jezus op haar arm, vergezeld door een menigte van engelen. Deze zijn voorzien van schrijfgereedschap: een pen, een inktkoker en een rol perkament. Ze reiken Maria de inktpot over en het kind Jezus de pen, waarmee hij enkele regels op het perkament schrijft.

Tot de verbijsterde jongeling zegt hij: "Als de schout u morgen naar de galg brengt, geef hem dan dit perkament en ge zult de barmhartigheid Gods en de goedheid van zijn moeder ontdekken". Verdwenen is dan het visioen en donker de cel. Als de volgende morgen de priester hem komt opzoeken om hem op zijn laatste gang te begeleiden, vertelt hij van zijn nachtgezicht en reikt de oudste schepen der stad het perkament over. De baljuw leest het en laat de jongen direct vrij.

Wat er geschreven stond heeft niemand geweten. Maar iedereen in de stad was er van overtuigd, dat dit een uitspraak Gods was over de onschuld van de veroordeelde.

Naar aanleiding van deze legende heeft men tegen de kerk een stenen beeld aangebracht van Maria met Jezus en in haar hand de inktkoker.

Vrome voorbijgangers knielden neer en baden:

"Ik groet u, Maria die daar staat,
Gij zijt goed en ik ben kwaad,
Wilt gij mijn arme ziel gedenken,
Ik zal u een Ave Maria schenken".

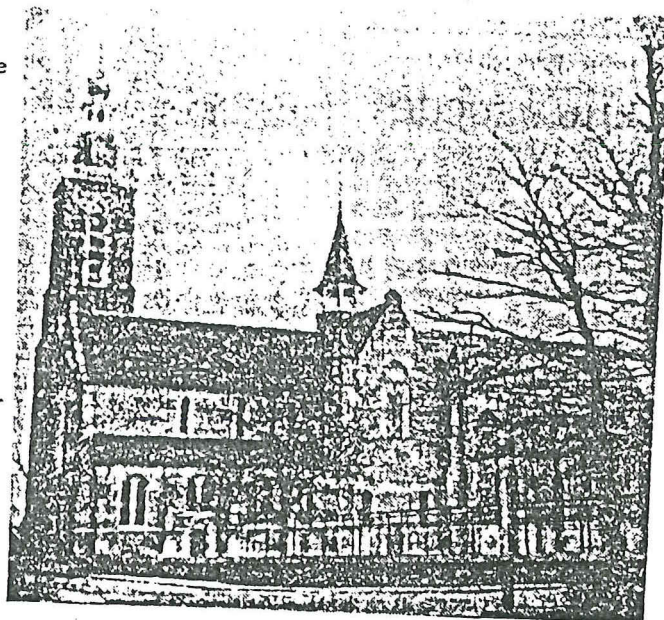
Vanaf dat jaar 1273 werd Aardenburg een gaarne bezochte bedevaartsplaats. Verschillende Franse en Engelse koningen deden hierheen hun pelgrimstocht. We lezen van een Engelse koning, die van Holland naar Vlaanderen reisde en "zijn eerste werk was te voldoen aan zijn godvruchtige gelofte om te gaan bezoeken en eren Onze Lieve Vrouwe te Aardenburg".

Ook onze graaf Karel de Stoute bezocht deze stad een jaar vóór hij aan de regering kwam (1466). Door de groten der aarde werd de kerk in hun testament bedacht. Veroordeelden moesten als straf een bedevaart erheen maken; zoals b.v. nog in 1524 gebeurde met een inwoner uit Rijssel.

In de 15e eeuw vormde de handel met de bedevaartgangers een voorname bron van bestaan voor de Aardenburgers. Men verkocht zilveren en tinnen beelden van Maria en haar ter ere werden jaarlijks vele honderden kaarsen geofferd. Zo lezen we in de rekening van de Mariakerk uit 1524 dat in één jaar verkocht waren: 258 zilveren "tekenen van de prente van Onze Lieve Vrouwe", 1120 pond wassen beelden en 120 dozijnen loden tekenen.

De bewoners van Aardenburg hebben zich tegenover de pelgrims soms ook wel van een minder mooie kant laten zien om er zoveel mogelijk aan te verdienen. Er bestond nl. een oude stadskeur, dat ieder die in de stad kwam de wapens moest afgeven, anders werden ze verbeurd verklaard, met nog 60 stuivers boete voor de overtredders bovendien. Wat deden nu de Aardenburgers met de vrome aanbidders?

De nog bestaande en gerestaureerde
Bavokerk in Aardenburg

Ze beschouwden hun pelgrimsstaf als een wapen en legden hun boete op, wat de baljuw maar al te graag deed, want hij kreeg zijn deel ervan. Ook wanneer de bezoekers te laat in hun herberg kwamen, werden ze beboet. Zo gingen de bedevaarten achteruit. Totdat graaf Filips de Goede, die hier in 1421 ter bedevaart was, aan deze praktijken een einde maakte. Vermoedelijk hebben de Watergeuzen het beeld vernield, toen ze in 1572 de stad plunderden. Ook de Mariakerk bestaat niet meer. Toen prins

Maurits nieuwe versterkingen rond de stad aanlegde, dichter bij de stad dan de vorige, viel de kerk hier juist buiten (ze was trouwens al erg vervallen) en werd gesloopt.

De tegenwoordige grote Bavokerk is bijna even oud. In de jongste oorlog zwaar geleden, is ze nu prachtig gerestaureerd en doet dienst als bedehuis van de Nederlandse Hervormde kerk.

STICHTING TOT BEHOUD VAN HET NEDERLANDSE ORGEL

Op initiatief van de organist van de Grote Kerk te Elburg, Maarten Seybel, is thans definitief opgericht de Stichting tot Behoud van het Nederlandse Orgel. Het doel van de stichting is het verrichten van al die handelingen welke kunnen leiden tot behoud en instandhouding van oude kerkorgels in Nederland onder meer door het verlenen van materiële en immateriële steun bij restauratie of andere werkzaamheden aan deze orgels alles in de ruimste zin (art. 2 der Statuten). Het voornemen van het bestuur is om zoveel mogelijk donateurs voor deze stichting te werven voor minimaal f 10,- per jaar. Deze donateurs krijgen dan 2 x per jaar een fraaie documentatie over een bepaald orgel, welke documentaties kunnen worden opgeborgen in een fraaie vanwege de stichting uit te geven ringband. Het bestuur waarin o.m. zitting hebben genomen Mr. J.W. Smit te Den Haag, Drs. H. Vreekamp te Oosterwolde en H. Plekkringa uit Groningen, zal worden bijgestaan door een commissie van adviseurs bestaande uit 3 vooraanstaande nederlandse organisten. Het is de bedoeling dat tevens excursies, lezingen, tentoonstellingen etc. door deze stichting worden georganiseerd. Degenen die de voormelde stichting willen steunen, gelieven dit kenbaar te maken voorlopig door aanmelding aan het adres: Wildemaetstraat 43, Elburg.

De kl
van d
is in
plaat
door
schon
13e e
frie
is het
met v
1759
de Ne
een e
1647.
o.a.
kolom
ken, v
van de
tig org
der ee
werd g
orgelm
hierbij
kerk a
zijn "S
tus 178
het ma
Knock
"Het C
kige st
van Gr
al te v
bestaan
gen per
hebben
Manua
Praesta
Bourdon
Holpij
Octaaf
Quintp
Octaaf
Blokflu